
sAMkhyasUtravivaraNam

సాంఖ్యసూత్రవివరణమ్

Document Information

Text title : sAMkhyasUtravivaraNam

File name : sAMkhyasUtravivaraNam.itx

Category : sUtra, major_works

Location : doc_z_misc_major_works

Transliterated by : Dhaval Patel drdhaval2785 at gmail.com

Proofread by : Dhaval Patel drdhaval2785 at gmail.com

Source : sAnkhyasaNgrahaH 1918

Latest update : August 28, 2021

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

March 24, 2024

sanskritdocuments.org

సాంఖ్యసూత్రవివరణమ్

శ్రీకపిలాయ నమః ।

ప్రకృతిం పురుషం నత్వా సాంఖ్యసూత్రే విధీయతే ।
సంక్షేపతో వివరణమవివేకాపనుత్తయే ॥

ఇహ ఖలు భగవాన్ కపిలో మునిరాసురయేఽనుకమ్పయా
పఞ్చవింశతితత్త్వాన్యపదిశ్య సూత్రయామాస । అష్టౌ ప్రకృతయ ఇత్యాది ।
కాః పునస్తా ఇత్యుచ్యన్తే । ప్రధానం మహానహంకారస్తన్మాత్రాణి చ ।
ప్రధానం ప్రకృతిరవ్యక్తమవ్యాకృతం చేత్యనర్థాన్తరమ్ । మహాన్
మహత్త్వం బుద్ధిరధ్యవసాయలక్షణమ్ । అహంకారోఽభిమానలక్షణో
వైకృతికస్తజసో భూతాదిశ్చేతి త్రివిధః । తన్మాత్రాణి తు పఞ్చ
శబ్దతన్మాత్రమాకాశహేతుః । స్పర్శతన్మాత్రం వాయుయోనిః । రూపతన్మాత్రం
తేజోయోనిః । రసతన్మాత్రమప్యకృతిః । గంధతన్మాత్రం పృథివీహేతుః ।
ఇతి పఞ్చతన్మాత్రాణి ఇత్యష్టౌ ప్రకృతయః ।
కే పునర్వికారాః కతి । షోడశవికారాః । ఏకాదశేన్ద్రియాణి పఞ్చ
మహాభూతాని చ । తత్ర శ్రోత్రత్వకృక్షూరసనపూణాఖ్యాని
బుద్ధీన్ద్రియాణి శబ్దస్పర్శరూపరసగంధాలోచనవృత్తీని ।
వాక్పాణిపాదపాయూపస్థాని కర్మేన్ద్రియాణి వచనాదానవిహారణోత్సర్గానన్దవృత్తీని ।
జ్ఞానక్రియాశక్తిద్వయాత్మకం సజ్కల్పవికల్పలక్షణం మన ఇత్యేకాదశేన్ద్రియాణి ।
భూతాని చాకాశవాయుతేజఃసలిలపృథివీలక్షణాని పఞ్చౌచి షోడశవికారాః
॥

అథ కః పురుషః ఇత్యుచ్యతే । పురుషోఽనేకస్త్రిగుణరహితో వివేకీ
అవిషయోఽసాధారణోఽప్రసవధర్మా చేతనః సాక్షీ కేవలో మధ్యస్థో
ద్రష్టాఽకర్తా చ ॥

అథ కే పునస్తయో గుణా ఇత్యుచ్యన్తే । త్రైగుణ్యం సత్త్వం
రజస్తమ ఇతి । త్రయ ఏవ గుణాస్త్రైగుణ్యమ్ । సత్త్వం నామ
పాటవమార్దవలాఘవప్రసన్నతాభినజ్జిప్రీతితుష్ట్యనీహాసన్తోషాదిలక్షణమనన్తభేదం

సమాసతః సుఖావహమ్ | రణో నామ

శోకతాపభేదస్తమ్భోద్గమోద్వేగరోషమానాదిలక్షణమనస్తభేదం

సమాసతో దుఃఖావహమ్ | తమో

నామాచ్ఛాదనావరణబీభత్సదైన్యగౌరవాలస్యనిద్రాప్రమాదాదిలక్షణమనస్తభేదం

సమాసతో మోహాత్మకం ఏతత్ త్రైగుణ్యం వ్యాఖ్యాతమ్ ||

సత్త్వం ప్రకాశకం విన్ద్యాద్రజో విన్ద్యాత్ ప్రవర్తకమ్ |

విनाశకం తమో విన్ద్యాత్ త్రైగుణ్యం నామ సజ్ఞాతమ్ ||

అత్రాహ కః సఞ్చరః ప్రతిసఞ్చరశ్చేతి | ఉచ్యతే | ఉత్పత్తిః సఞ్చరః |

ప్రలయః ప్రతిసఞ్చరః | తత్రోత్పత్తిర్నామావ్యక్తాత్ సముపదిష్టాత్ సర్వజగతః

పరేణ రూపేణాధిష్ఠానాత్మకాత్ మహాన్ మహతోఽహంకారః | స చ త్రివిధః |

వైకృతికో భూతాదిస్తైజసశ్చేతి | తత్ర వైకృతాదిన్ద్రియాణ్యుత్పద్వస్తే

భూతాదేస్తన్మాత్రాణి తైజసాదుభయమ్ ఇన్ద్రియాణి తన్మాత్రాణి చేతి |

తన్మాత్రేభ్యో భూతాని | అయం సఞ్చరః | ప్రతిసఞ్చరో నామ భూతాని

తన్మాత్రేషు లీయంతే | తన్మాత్రాణీన్ద్రియాణి చాహంకారే | అహంకారో బుద్ధౌ |

బుద్ధిరవ్యక్తే | తతోఽవ్యక్తం తు క్వచిన్న లీయతే కస్మాత్ అనుత్పన్నత్వాత్ |

ఇత్యేవం ప్రతిసఞ్చరః | ఏవమేతౌ సఞ్చరప్రతిసఞ్చరో వ్యాఖ్యాతౌ ||

అత్రాహ కింవిధమధ్యాత్మమధిభూతమధిదైవతం చ | అత్రోచ్యతే |

బుద్ధిరధ్యాత్మమ్ | బోధయితవ్యమధిభూతమ్ | బ్రహ్మ తత్రాదిదైవతమ్ |

అహంకారోఽధ్యాత్మమ్ | అభిమన్తవ్యమధిభూతమ్ | రుద్రస్తత్రాధిదైవతమ్ |

మనోధ్యాత్మం సంకల్పమధిభూతమ్ | చన్ద్రస్తత్రాధిదైవతమ్ | శ్రోత్రమధ్యాత్మమ్ |

స్పర్శయితవ్యమధిభూతమ్ | వాయుస్తత్రాధిదైవతమ్ | చక్షురధ్యాత్మమ్ |

దర్శయితవ్యమధిభూతమ్ | సూర్యస్తత్రాధిదైవతమ్ | జిహ్వోధ్యాత్మమ్ |

రసయితవ్యమధిభూతమ్ | వరుణస్తత్రాధిదైవతమ్ | నాసాధ్యాత్మమ్ |

పూతవ్యమధిభూతమ్ | పృథివీ తత్రాధిదైవతమ్ | వాగధ్యాత్మమ్ |

వక్తవ్యమధిభూతమ్ | అగ్నిస్తత్రాధిదైవతమ్ | పాణిరధ్యాత్మమ్ |

ఆదాతవ్యమధిభూతమ్ | ఇన్ద్రస్తత్రాధిదైవతమ్ | పాదావధ్యాత్మమ్ |

గస్తవ్యమధిభూతమ్ | విష్ణుస్తత్రాధిదైవతమ్ | పాయురధ్యాత్మమ్ |

ఉత్స్పృష్టావ్యమధిభూతమ్ | మిత్రస్తత్రాధిదైవతమ్ | ఉపస్థమధ్యాత్మమ్ |

ఆనన్దయితవ్యమధిభూతమ్ | ప్రజాపతిస్తత్రాధిదైవతమ్ | ఏవమేవ

త్రయోదశకరణస్యాధ్యాత్మమధిభూతమధిదైవం చ వ్యాఖ్యాతమ్ | కాని

చత్వారీత్యత ఆహ చేతి । త్రీణి గుణరూపాణి చతుర్థమధిదైవతమిత్వ్యర్థః ॥

చత్వారి యో వేదయతే యథావద్

గుణస్వరూపాణ్యధిదైవతం చ ।

విముక్తపాప్మా గతదోషసక్తో

గుణాంస్తు భుక్త్యై న గుణైః స భుజ్యతే ॥

అథ కాస్తా అభిబుద్ధయ ఇత్యుచ్యన్తే । పఞ్చాభిబుద్ధయః । బుద్ధిరభిమాన

ఇచ్ఛా కర్తవ్యం తక్కియా చేతి । అభిముఖీ బుద్ధిరభిబుద్ధిః । ఇదం

కరణీయమేత్యేతదధ్యవసాయో బుద్ధిః క్రియాత్మపరామర్శస్వరూపప్రత్యయః ।

అభిముఖో మానోఽహం కరోమిత్వహంకారోఽభిమానః । బుద్ధిక్రియా ఇచ్ఛా

వాఞ్ఞా । కర్తవ్యం సంకల్పో మనసో వృత్తిః । క్రియా ఏతద్వస్తుస్వరూపమితి

కర్తవ్యాలోచనం యద్బుద్ధిస్థియాణాం సా క్రియా । ఇత్థమేతత్ కర్తవ్యమితి

యత్ప్రవృత్తిః కర్మేన్ద్రియాణాం సా క్రియేతి । ఏవమేతాహ పఞ్చాభిబుద్ధయో

వ్యాఖ్యాతాః ॥

అథ కాః పఞ్చకర్మయోనయః ఉచ్యన్తే । ధృతిః శ్రద్ధా సుఖా అవివిదిషా

వివిదిషా చేతి పఞ్చ కర్మయోనయః ।

వాచి కర్మణి కాయే చ ప్రతీతిర్యాభిరజ్యతే ।

తన్నిష్ఠస్తప్రతిష్ఠశ్చ ధృతేరేతద్ధి లక్షణమ్ ॥

అనసూయా బ్రహ్మచర్యం యజనం యాజనం తపః ।

ప్రతిగ్రహోఽత్రహోమశ్చ శ్రద్ధాయా లక్షణం స్మృతమ్ ॥

సుఖార్థీ యస్తు సేవేత విద్యాకర్మతపాంసి చ ।

ప్రాయశ్చిత్తపరో నిత్యం సుఖేయం పరికీర్తితా ॥

విషధూమమూర్ఛితవదవివిదిషా । వివిదిషా ధ్యాయినాం ప్రజ్ఞాయోనిః ।

ఏకత్వం చ పృథక్త్వం చ నిత్యం చేదమచేతనమ్ ।

సూక్ష్మం సత్కార్యమక్షోభ్యం జ్ఞేయా వివిదిషా హి సా ॥

కార్యకారణక్షమకరా వివిదిషా ప్రాకృతికా వృత్తిః । ధృతిః శ్రద్ధా సుఖా

అవివిదిషా చతస్రో బద్ధాయ వివిదిషైకా మోక్షాయ ఇతి పఞ్చ కర్మయోనయో

వ్యాఖ్యాతాః ॥

అత్రాహ కే తే పఞ్చవాయవః । ఉచ్యన్తే ।

ప్రాణోఽపానః సమానశ్చ ఉదానో వ్యాన ఏవ చ ।

ఇత్యేతే వాయవః పఞ్చ శరీరేషు శరీరిణామ్ ॥

తత్ర ప్రాణో నామ వాయుర్యోఽయం ముఖనాసికాధిష్ఠానప్రాణనాత్
క్రమేణాననాత్ ప్రాణ ఇత్యభిధీయతే । అపానో నామ వాయుర్నాభేరధిష్ఠాతా
అపనయనాదధోగమనాచ్ఛాపాన ఇత్యభిధీయతే । సమానో నామ
వాయుర్హృదధిష్ఠాతా సమనాత్ సమగమనాచ్ఛ సమాన ఇత్యభిధీయతే । ఉదానో
నామ వాయుః కణ్ఠాధిష్ఠాతా ఉర్ధ్వం గమనాచ్ఛ ఉదాన ఇత్యభిధీయతే । వ్యానో
నామ వాయుః సస్థ్యధిష్ఠాతా ప్రాణాదిజృమ్భణాచ్ఛ వ్యాన ఇత్యభిధీయతే ।
ఇతి పఞ్చవాయవో వ్యాఖ్యాతాః ॥

ఆహ కే తే పఞ్చకర్మాత్మానః ఉచ్యన్తే । వైకారికస్తజసో భూతాదిశ్చ
సానుమానో నిరనుమానశ్చేతి । తత్ర వైకారికః శుభకర్మకర్తా ।
తైజసోఽశుభకర్మకర్తా । భూతాదిరూఢకర్మకర్తా । సానుమానః
శుభమూఢకర్మకర్తా । నిరనుమానోఽశుభమూఢకర్మకర్తా । ఇత్యేతే
పఞ్చకర్మకర్తారో వ్యాఖ్యాతాః ॥

ఆహ కా సా పఞ్చపర్వావిద్యేతి । ఉచ్యతే । తమో మోహో
మహామోహస్తామిస్రోఽన్ధతామిస్రశ్చేతి । తత్ర తమోమోహావృభావేతావష్టాత్మాకౌ ।
మహామోహో దశాత్మకః । తామిస్రాన్ధతామిస్రో చాష్టాదశాత్మాకౌ । తత్ర తమో
నామాష్టాసు ప్రకృతిష్యవ్యక్తబుద్ధ్యహంకారపఞ్చతన్మాత్రసంజ్ఞాతాసు
అనాత్మస్వాత్మజ్ఞానాభిమానస్తమ ఇత్యభిధీయతే । మోహో
నామాణిమాద్యష్టాగుణైశ్వర్యప్రాప్తయే యోభిమాన ఉత్పద్యతే స మోహా
ఇత్యభిధీయతే । మహామోహో నామ దృష్టానుశ్రవికేషు విషయేషు దశసు
నివృత్తేషు ముక్తోఽహమితి మన్యతే స మహామోహ ఇత్యభిధీయతే । తామిస్రో
నామ అష్టగుణైశ్వర్యేఽణిమాద్యే దశవిధే చ విషయే ప్రతిహతస్య
దుఃఖముత్పద్యతేఽసౌ తామిస్ర ఇత్యభిధీయతే । అన్ధతామిస్రో నామ
అణిమాద్యష్టగుణైశ్వర్యే దశవిధే చ విషయే సిద్ధే మరణకాలే చ
యో విషాదః ప్రత్యపద్యతే సోఽన్ధతామిస్ర ఇత్యభిధీయతే । ఏవమేషా
పఞ్చపర్వాఽవిద్యా దివిషష్టిభేదా వ్యాఖ్యాతా ॥

అత్రాహ కాష్టావింశతిధాశక్తిః । అత్రోచ్యతే । ఏకాదశేన్ద్రియవధాః
సప్తదశబుద్ధివధాః । ఏషాష్టావింశతిధాశక్తిః । తత్రేన్ద్రియవధాస్తావత్ ।
బధిరస్త్యక్ష్పధిరః అన్ఢః జడజిహ్వాః అజిహ్వుః మూకః కుణిః పఞ్ఞః నపుంసకః
ఊర్ధ్వవాయుయుక్తః అమనాః । తదుక్తమ్ ।

బాధిర్యం కుష్ఠితాన్ధస్త్వం జడతాఽజిప్రుతా తథా ।

మూకతా కౌణ్యపఙ్గుత్వం క్షైబ్యోదావర్తమత్తతాః ॥

ఏతేదన్ద్రియద్వారా బుద్ధిరేవ వధాః । సాక్షాద్బుద్ధివధా యథా ।

నవవిధతుష్టివైకల్యాత్ అష్టవిధాసిద్ధవైకల్యాచ్చ సప్తదశబుద్ధివధా

ఇత్యప్థావింశతిధాశక్తిః ॥

కా పునర్నవధా తుష్టిః ఉచ్యతే । చతస్ర ఆద్యాత్మిక్యస్తుష్టయః బాహ్యః

పఞ్చ । ఆద్యాః ప్రకృత్యుపాదానకాలభాగ్యాఖ్యాః । ప్రకృత్యైవ ముక్తిః

కిం పునః సాధవైరితి తుష్టిః ప్రకృత్యాఖ్యా అమ్భా నామ । సాధనైః

సన్యాసాదిభిరుపాత్తైస్తుష్టిః సాధానాఖ్యా సలిలం నామ । కాశేనైవ ముక్త్యాదికం

సేత్యుతి కిం దుఃఖైః సన్యాసాదిసాధవైరితి తుష్టిః కాలాఖ్యాఽఘా నామ ।

యా తు భాగ్యాదేవ సర్వం సేత్యుతి కిం సాధనాదిధ్యానాదిక్షైశ్చైరితి సా

భాగ్యాఖ్యా తుష్టిర్నామ । బాహ్యః శబ్దాదివిషయవైరాగ్యాస్తుష్టయః

అర్జనరక్షణక్షయభోగహింసాదోషదర్శనం వైరాగ్యహేతుః

పఞ్చవిధస్తద్భేదేన పఞ్చతుష్టయః ॥

అథ కాః సిద్ధయః ఉచ్యన్తే । అష్టౌ సిద్ధయః । ఉచ్యన్తే । అధ్యయనం తారం

నామ సిద్ధిః । తతోఽర్థజ్ఞానం సుతారం నామ । తతస్తర్కణార్థపరీక్షణం

తారతారం నామ సిద్ధిః । తతః పరీక్షకసంవాదనం రమ్యకం నామ ।

తతో వివేకఖ్యాతిః సదాముదితం నామ । ఏతాః పఞ్చ గౌణ్యాః సిద్ధయః ।

దుఃఖత్రయవిఘ్నాస్తాస్త్రయో ముఖ్యాః సిద్ధయః । ప్రమోదముదితమోదనామాఖ్యాః

ఫలమిత్యష్టౌ సిద్ధయః । తుష్టిసిద్ధీనాం విపర్యయాత్ సప్తదశధా

వృద్ధివధాః ॥

కే పునర్మౌలికార్థాః కతిధా ఉచ్యన్తే । దశధా మౌలికార్థాహా ।

ఏకత్వమర్థవత్త్వం పారార్థ్యం ప్రధానస్య । అన్యత్వమకర్తృత్వం బహుత్వం

పురుషస్య । అస్తిత్వం యోగో వియోగశ్చేత్యుభయయోః । శేషవృత్తిః

పరిశిష్టత్వం ప్రలయే తదుభయయోః । తదుక్తమ్

ప్రధానాస్తిత్వమేకత్వమర్థవత్త్వం యథార్థతా ।

పారార్థ్యం చ తథా నైక్యం వియోగో యోగ ఏవ చ ॥

శేషవృత్తిరకర్తృత్వం మౌలికార్థాః స్మృతా దశ ॥ ఇతి ।

అత్రాహ కోఽనుగ్రహసర్గః । అనుగృహ్ణోతి ప్రత్యయభూతాదిసర్గం యః సర్గః

సోఽనుగ్రహసర్గః । తన్మాత్రసర్గ ఏవాసౌ విశేషాపరనామా ।

కే విశేషాః కియన్తశ్చ | ఉచ్యన్తే | లింగదేహాహ స్థూలదేహాః
 స్థూలభూతాని చ | తత్ర లింగం స్థూలదేహాత్ పూర్వముత్పన్నమవ్యాహతం
 స్థూలనాశేఽప్యనశ్వరమ్ | మహదహంకారేన్ద్రియతన్మాత్రాత్మకమ్ |
 ధర్మాధర్మజ్ఞానాజ్ఞానవైరాగ్యావైరాగ్యైశ్వర్యానైశ్వర్యాఖ్యభావవాసితం
 సంసరతి | స్థూలభూతాని తు భూగోలసముద్రవహ్నిశిశుమారబ్రహ్మాంజ్జవిరాటాదీని |
 స్థూలదేహాః కే కతివిధాశ్చేతి ఉచ్యతే || చతుర్దశవిధో భూతసర్గః |
 తత్రాష్టావికలో౯ దైవస్తైర్యగోనః పంచుధా మానుష్య ఏకవిధః బ్రాహ్మః
 ప్రాజాపత్యః పైత్రే గాన్ధర్వో యాక్షో రాక్షసః పైశాచాశ్చ దైవసర్గః
 పశుమృగసరీసృపస్థావరాః తిరశ్చాం సర్గః | బ్రాహ్మణాదిజాతిభేదే౭పి
 సంస్థానే విశేషాభావాత్ ఏకవిధో మానుష్య ఇతి చతుర్దశవిధాః
 స్థూలదేహాః | కహ పునర్బంధః కతిధా చ | త్రివిధో బంధః |
 కాః పునస్తా విధా ఉచ్యన్తే | ప్రాకృతికో వైకృతికో దాక్షణికశ్చ
 బంధః | ప్రకృతిమాత్మానం జ్ఞాత్వా తచ్చిన్ననాత్ ప్రాకృతికః అత్రోచ్యతే
 పూర్ణవర్షసహస్రం తు తిష్ఠన్త్యవ్యక్తచిన్తకా ఇతి | మహదాదీనాత్మత్వేన
 జ్ఞాత్వా తచ్చిన్ననాద్వైకారికః | అత్రోచ్యతే |
 దశమన్వన్తరాణీహ తిష్ఠన్తీన్ద్రియచిన్తకాః |
 భౌతికాస్తు శతం పూర్ణం సహస్రం చాభిమానికాః ||
 బౌద్ధా దశసహస్రాణి తిష్ఠన్తి విగతజ్వరాః |
 ఆమీ విదేహాః |
 ఇష్టాపూర్తీ దక్షిణా తన్నిమిత్రో దాక్షణికః అత్రోచ్యతే |
 స్వర్గస్థా నరకం యాన్తి నారకాశ్చ త్రివిష్టపమితి |
 గతాగతం కామకామా లభన్త ఇతి చ | అత ఏవ హి త్రిష్యపి బన్దేషు ఏకైకాపాయే
 తతస్తతో మోక్ష ఇతి |
 త్రివిధో మోక్షః | కర్మణో వికారాత్ ప్రాకృతశ్చ మోక్షః | యదుక్తమ్ |
 ప్రాకృతేన చ బన్దేన తథా వైకారికేణ చ |
 దక్షిణాభిస్తృతీయేన వృద్ధో నాన్యేన ముచ్యతే || ఇతి |
 అథ కుతస్యానాం తత్త్వానాం సిద్ధిః | ప్రమాణాదితి బ్రూమః | తత్ర ప్రమాణం
 కిం కతివిధమ వా ఉచ్యతే త్రివిధం ప్రమాణమ్ | తిస్రో విధా యన్యేతి
 త్రివిధమ్ | కాస్తా విధాః | ఉచ్యతే | దృష్టమనుమానమాప్తవచనం చ |
 అర్థసన్నికృష్టేన్ద్రియజో నిశ్చయో దృష్టమ్ | ఇన్ద్రియాణి పంచు

చక్షురాదీని మనశ్చ | వ్యాప్తిపక్షధర్మతాజ్ఞానపూర్వకమనుమానమ్ |
 తచ్చ త్రివిధమ్ | పూర్వవత్ శేషవత్ సామాన్యతో దృష్టం
 చ | పూర్వవద్యథా కర్తమేన పూర్వవృత్తవృష్ట్యనుమానమ్ |
 శేషవద్యథా | సముద్రాతపలముదకం(?) ఊరముపలభ్య
 శేషస్యాపి ఊరత్వానుమానమ్ | సామాన్యతో దృష్టాం చ యథా |
 రూపాద్యుపలభ్య తదుపలభ్యేః కారణస్యానుమానమ్ | రూపాద్యుపలబ్ధయః
 కరణసాధ్యః క్రియత్వాత్ ఛిదిక్రియావత్ | ఆప్తశ్రుతిరాప్తవచనం చ |
 యథార్థవాక్యజార్థవిషయోధ్యవసాయ ఇతి యావత్ | ప్రావాదుకోద్భావితానాం తు
 ఉపమానార్థాపత్తినమ్భవాభావైతిహ్యప్రతిభానామిత్సుక్తేష్వేవాన్తరాభావః |
 యత్ తద్యథా గౌర్ధవయస్తథేతి వాక్యమ్ | తద్దాననిధీరాగమ
 ఏవ | గవయేపి గోసదృశస్య గవయశబ్దో వాచక ఇతి ప్రత్యయః
 సోయమనుమానమేతత్సజ్జేతగ్రహరూపత్వాత్ | యద్ గవయస్య
 చక్షుఃసన్నికృష్టగోసాదృశ్యజ్ఞానం తత్ప్రత్యక్షమేవ |
 అత ఏవ స్యుర్యమాణాయాం గవి సాదృశ్యజ్ఞానం ప్రత్యక్షమ్ |
 గోగవయయోః సాదృశ్యస్య గవయాన్తరవర్తిభూయోవయవసామాన్యరూపస్య
 యోగరూపస్యైకత్వాదిత్యుపమానం న మానాన్తరమ్ | జీవతో గృహాభావదర్శనేన
 బహిర్భావకల్పనాదిత్యర్థాపత్తిరనుమానమేవ | సమ్భవోఽపి ఖార్యాదౌ
 ద్రోణాడకప్రస్తాద్యవగమరూపోఽనుమానమేవ | ఇహ భూతలే ఘటో
 నాస్తీత్యాదిరభావావగమోఽపి ప్రత్యక్షమేవేతి నాభావః పృథక్ ప్రమాణమ్ |
 అనిర్దిష్టప్రవక్తృకం ప్రవాదమాత్రమైతిహ్యమపీహ వటే యక్షః
 ప్రతివసతీత్యప్రమాణమేవ | ఆప్తమూలత్వే త్వాగమ ఏవ | ద్వారవతీ పుణ్యభూమిరితి
 శ్రుతేః తత్ర వసతః శ్రేయాంసస్తత్ర గమనే పుణ్యం భవతీత్యాదిబుద్ధిర్జాయమానా
 ప్రతిభా | యత్రోచ్యతే | అనుక్తమప్యూహతి పణ్ణితో జన ఇతి | సా తు ప్రాయేణ
 ప్రమాణమేవ | ఆర్షం తు దర్శనం ప్రత్యక్షమేవ | యా ప్రతిభా సాప్యనుమానమేవ ||
 త్రయోవింశతినూత్తైర్ని సర్వశాస్త్రార్థసంగ్రహః |
 కృతో మునివరేణాత్ర యథామతి సచీవృతః(?) ||
 ఇతి సాంఖ్యసూత్రవివరణాఖ్యా కాపిలసూత్రవృత్తిః సమాప్తా ||

Eనోచ్చేదేద్ అన్ద్రాఫణేత్త్రద్ బ్యే థవల్ Pఅతేల్ ధ్ధవల్ ౨౭౦౫ అత్ గైల్ ౯౬మ్

——
sAMkhyasUtravivaraNam

pdf was typeset on March 24, 2024

——
Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

